

Қазақстан: ХВҚ миссиясының IV бап бойынша 2022 жылғы IV бап бойынша Консультациялардан кейінгі қорытынды мәлімдемесі

10 қазан 2022 ж.

Қорытынды мәлімдемеде ХВҚ қызметкерлерінің көп жағдайда ХВҚ-ға мүше елге ресми сапарының (немесе «миссиясының») соңында ХВҚ қызметкерлерінің алдын ала жасалған қорытындылары келтірілген. Миссиялар ХВҚ келісімінің [IV бабына](#) сәйкес тұрақты (әдетте жыл сайынғы) консультациялар шеңберінде, ХВҚ ресурстарын пайдалану туралы сұраныс (ХВҚ-дан қарыз алу) негізінде, ХВҚ қызметкерлерінің мониторингі аясындағы бағдарламаларды талқылау шеңберінде немесе қызметкерлердің экономикалық жағдайды бақылауының басқа түрлері шеңберінде жүзеге асырылады.

Ресми органдар бұл мәлімдемені жариялауға келісімін берді. Бұл мәлімдемеде айтылған пікірлер ХВҚ қызметкерлеріне тиесілі және ХВҚ Атқарушы кеңесінің көзқарасы болып табылуға міндетті емес. Миссияның алдын ала жүргізілген қорытындылары негізінде қызметкерлер есеп дайындайды, ол басшылық бекіткеннен кейін ХВҚ Атқарушы кеңесіне талқылау және шешім қабылдау үшін ұсынылады.

22 қыркүйек пен 5 қазан аралығында Халықаралық валюта қорының (ХВҚ) миссиясы Никола Бланше мырзаның басшылығымен 2022 жылғы IV бап бойынша консультациялар шеңберінде Алматы мен Астанада талқылаулар өткізді. Сапардың соңында миссия өзінің негізгі қорытындылары мен ұсыныстарын қорытындылай отырып, мынадай мәлімдеме жасады:

Осы жылы бірнеше рет қайталанған күйзелістер егжей-тегжейлі сыныдарлы

Washington, D.C. 20431 • Telephone 202-623-7100 • Fax 202-623-6772 • www.imf.org
макроэкономикалық саясат пен құрылымдық өзгерістердің маңыздылығын көрсетіп берді. Осы уақытқа дейін Украинадағы соғыстың жағымсыз салдары шектеулі болған еді. Алайда, инфляцияны тежеу мүмкін емес және ол макроэкономикалық тұрақтылыққа қауіп төндіріп қана қоймай, сондай-ақ, халықтың ең осал топтарына зиянын тигізуде. Бұл тұрғыда халықтың кедей топтарын қорғау, инфляциялық күтулерді бекіту және ақша-кредит саясатына және болашақ экономикалық өсуге қауіп төндіретін сын-қатерлердің алдын алу үшін ақша-кредит саясатын одан әрі қатаңдата түсу қажет. Салық-бюджет саясатымен және қаржы секторына қатысты саясат арасында тығыз үйлестіру, сондай-ақ экономикалық саясаттың негізгі салаларындағы институттардың беріктігі маңызды рөл атқарады. Ұзақ мерзімді перспективада тұрақты, орнықты және инклюзивті экономикалық өсу реформаларға жаңа серпін беруді талап етеді. Биліктің биылғы жылы жариялаған мәлімдемелеріне сүйене отырып, мемлекеттік сектордың үлесін азайту, сонымен бірге оның қызметінің тиімділігін арттыру, мемлекеттік секторды басқару жүйесін жақсарту және сыбайлас жемқорлықпен байланысты осал тұстарды жою бойынша нақты шаралар қабылдау қажет. Жеке секторды дамытуды қолдау және экономиканы әртараптандыруды ұлғайту бойынша өзге де реформаларды жалғастыра беру қажет.

Қазіргі жағдайлар, перспективалар және тәуекелдер

1. Орыны алған бірқатар күйзелістердің нәтижесінде 2022 жылы экономикалық өсу баяулады, ал инфляция одан ары күшейе түсті. Тамыз айының соңында ЖІӨ жылдық мәнде 2021 жылғы 4%-бен салыстырғанда 3,1%-ға өсті. Өсудің баяулауы мұнай өндірудегі уақытша іркілістердің себебінен болды. Ресейдің Украинадағы соғысы өндіріс көлеміне шектеулі әсер еткенімен, оның салдары инфляциялық қысымды арттырды. Қыркүйек айында сыртқы факторлар мен ішкі сұраныстың ықпалы нәтижесінде инфляция одан әрі қарқын алып, 17,7 пайызға жетті, бұл Қазақстан Ұлттық Банкінің (ҚҰБ) 4-6 пайыз шегіндегі нысаналы диапазонынан әлдеқайда жоғары болды.

2. Ресми органдар тұрақтылықты сақтау және экономиканы қолдау үшін түрлі шаралар қабылдады. 2021 жылдың орта шегінен бастап ҚҰБ базалық мөлшерлемені 500 базистік тармаққа көтерді және валюта бағамының шамадан тыс құбылмалылығын шектеу мақсатында валюта нарығына интервенциялар жасады. Ол сондай-ақ үй шаруашылықтары үшін қолма-қол ақша мен алтын экспортына шектеу қойды, ал Үкімет долларланудың өсуіне жол бермеу мақсатында теңгелік депозиттерге субсидиялар енгізді. Әлеуметтік сұраныс пен Украинада соғыстың басталуы аясында Қазақстан Республикасының Президенті жариялаған бастамалар 2022 жылғы бюджеттің нақтылануына және мемлекеттік шығыстардың ЖІӨ-нің шамамен 3 пайызына ұлғаюына алып келді, және ол мұнай сатудан түскен жоғары кірістер есебінен қаржыландырылды. Баға қысымын ұстап тұру үшін үкімет бірқатар тауарлардың экспортына уақытша шектеулер енгізіп, қаңтар айында қабылданған жанармай бағасын тұрақты ұстап тұру туралы шешімді ұзартты.

3. Алдағы уақытта өсу қалпына келеді деп болжануда, бірақ өсу көрсеткіштерінің болжамдық төмендеу тәуекелдері маңызды болып қала береді. Болжамдарға сәйкес, өсу шамамен 3,5 пайыз деңгейінде тұрақтанғанға дейін 2022 жылы 2½ -ден 2,8 пайызға дейін және 2023-2024 жылдары 4½ пайыз болады деп болжануда. Инфляция 2023 жылдың басында шамамен 17 пайызға жетеді және 2024 жылға дейін 6 пайыздан жоғары болады. Ағымдағы операциялар шоты 2022 жылы ЖІӨ-нің шамамен 3 пайызын құрайтын профицитпен орындалады, бірақ мұнай бағасының төмендеу шамасына қарай орта мерзімді перспективада бірқалыпты тапшылықта қалыптасады. Дегенмен, Украинадағы соғыстың жанама әсерлерінің артуы өсу қарқынының баяулауына, инфляцияның жоғарылауына және әлеуметтік шиеленістерге әкелуі мүмкін. Каспий құбыр консорциумының мұнай құбырының ұзақ уақыт тоқтап тұруы экспортқа айтарлықтай әсер етуі және әлемдік жағымсыз жағдайлар мұнай бағасының төмендеуіне және қарыз алу құнының артуына әкелуі мүмкін. Жаһандық көміртексіздендіру Қазақстанның қазбалы отынға тәуелділігін негізгі ұзақ мерзімді проблемалардың біріне айналдырады. Екінші жағынан, шикізат бағасының жоғары болуы елеулі бюджеттік және сыртқы буферлерді қалыптастыруға жағдай тудырады.

Айырбастау бағамы саясаты және ақша-кредит саясаты

4. Макроэкономикалық тұрақтылықты сақтау және халықтың ең осал топтарын қорғау үшін ақша-кредит саясатын одан әрі қатаңдату қажет. Инфляцияның жалғасуы, әсіресе азық-түлік инфляциясы халықтың кедей топтарына қатты әсер етуі мүмкін. Базалық мөлшерлеменің көтерілуі инфляциялық күтулерді бекіту, ақша-кредит саясатына сенімді нығайту және жалақы немесе валюта бағамының құнсыздануы

салдарынан болуы мүмкін екінші деңгейлі жағымсыз әсер ету қаупін азайту үшін қажет. Базалық мөлшерлемені көтеру қысқа мерзімді экономикалық шығындарға әкелуі мүмкін, инфляцияның одан әрі өсуіне мүмкіндік беру және кейіннен оны ұстап тұру үшін неғұрлым қатаң шаралар қабылдауға мәжбүрлеу экономика мен үй шаруашылықтары үшін жоғары шығындарға әкеледі. Бағаларды бақылауды азайту және экспорттық шектеулерді алып тастау, сондай-ақ салық-бюджет саясаты шараларымен келісушілікті арттыру ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетіктерінің іс-әрекеттерін қолдауға және инфляцияны тежеуге ықпал етеді.

5. **Қазақстанның инфляциялық таргеттеу режимін қолдануы жақсы нәтижелер көрсетті және оны күшейту бойынша жұмысты жалғастыру қажет.** Біз толыққанды инфляциялық таргеттеуге көше отырып, ҚҰБ-не деген сенімді нығайта түсуіміз қажет. Ақша-кредит саясатының 2030 жылға дейінгі стратегиясында негізгі кедергілерді жоюға бағытталған кешенді реформалар қарастырылған. Бейіндік емес және квазифискалдық міндеттерден (субсидияланатын несиелер беру сияқты) кезең-кезеңімен бас тарту және ҚҰБ тәуелсіздігін қорғау басты басымдықтар болып қала береді. Ұлттық банк осы жылдың соңында жоспарлап отырған цифрлық теңгенің пилоттық жобасын іске қосуға қатысты сақтық таныту керек. Цифрлық теңге қаржылық қызметтердің қолжетімділігін арттыру секілді экономикалық пайда да әкелуі мүмкін, сондай-ақ мұқият бақылауды қажет ететін тәуекелдер де болуы мүмкін.

Қаржылық сектордың тұрақтылығы

6. **Банктер Ресейге қарсы халықаралық санкциялардың салдарымен жақсы күресіп келеді; дегенмен, туындап отырған тәуекелдер атаулы мәжбүрлі шаралардың қабылдануын талап етеді.** Ресми органдар санкцияланған ресейлік банктердің еншілес ұйымдарының қатысымын азайту үшін шетелдік реттеушілермен белсенді түрде ынтымақтастықта жұмыс жасауда. Сонымен қатар, банктер нормативті талаптарды орындау жүйесін нығайтып, корреспондент-банктермен қарым-қатынасын сақтап қалуда. Жалпы алғанда, капиталдың, өтімділік пен табыстылықтың жоғары көрсеткіштері банк жүйесіне оң әсер етуде, ал депозиттердің долларлану деңгейі одан әрі төмендей түсуде. Дегенмен, бөлшек несиелендірудің қарқынды өсуі нәтижесінде үй шаруашылығының берешегі өсті және билік осыған байланысты осалдық факторларын жоюға кірісіп кетті. Бұдан басқа, ресейлік банктердің еншілес ұйымдарының кетуі нәтижесінде шоғырланудың артуы және бәсекелестіктің төмендеуіне байланысты ықтимал тәуекелдерді мониторингілеуді жүргізу қажет.
7. **Тәуекелге бағдарланған банктік қадағалауды одан әрі нығайту және проблемалық банктерді реттеу банктерде айтарлықтай проблемалардың туындау тәуекелдерін азайтуға мүмкіндік береді.** Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі (ҚНРДА) әлеуетін белсенді түрде арттырып, активтердің сапасын бағалауды және қадағалау стресс-тестілеуін жүргізіп келеді. Жұмыс істемейтін қарыздарды есепке алу бойынша жаңартылған (ҚЕХС негізінде) шараларды жоспарлы енгізу банктердің қаржылық жағдайын дәлірек бағалауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ ҚНРДА ҚҰБ бірлесіп қайталама санкцияларды болдырмау үшін сәйкестік рәсімдерін орындау, сондай-ақ проблемалық банктерді реттеу жүйесін жетілдіру (проблемалық активтер нарығының алдағы іске қосылуы негізінде) бойынша жұмысты жалғастыруы керек. 2023 жылы күтілетін ХВҚ мен Дүниежүзілік банктің бірлескен қаржы секторын бағалау бағдарламасы Қазақстандағы қаржы секторы саясатының негізін терең

талдауды қамтамасыз етеді.

Салық-бюджет саясаты

8. **Фискалды топтастыру басым әлеуметтік маңызы бар шығыстардың деңгейін сақтай отырып, инфляцияны тежеуге ықпал етуі тиіс.** Бюджет шығыстарының айтарлықтай ұлғаюына қарамастан, 2022 жылы бюджеттің кіріс бөлігінің жоғары көрсеткіштерінің арқасында жалпы және мұнай емес тапшылықтың төмендеуі болжануда. 2023 жылға арналған бюджет жобасында бюджеттің мұнай емес тапшылығын одан әрі қысқартуға мүмкіндік беретін жаңа бюджеттік ережелерді енгізу арқылы шығыстардың өсуін қысқарту көзделген. Әсіресе, азық-түлікке жоғары баға жағдайында халықтың неғұрлым осал топтарын қолдау үшін әлеуметтік шығыстардың атаулылығын арттыру мақсатында жақында жүргізілген цифрландыру негізінде, сондай-ақ мемлекеттік инвестицияларды басқару жүйесін нығайту негізінде мемлекеттік шығыстардың сапасын арттырудың айтарлықтай мүмкіндіктері бар.
9. **Үкіметтің бюджет тапшылығын қысқартудың орта мерзімді жоспары негізделген; салық реформасы маңызды рөл атқаруы керек.** 2030 жылға қарай ресми органдар жоспарлаған мұнай емес тапшылықты 5 пайызға дейін қысқарту мемлекеттік қарыздың төмен деңгейінде және мемлекеттік сектор активтері бойынша оң таза позицияда бюджеттің жеткілікті мүмкіндіктерін сақтайды. Алайда, осы мақсатқа жету үшін кірістерді басқаруды жандандыру, сондай-ақ кірістер базасын кеңейту мақсатында салық реформаларын жүргізу арқылы (мысалы, компаниялар үшін салық жеңілдіктерін қысқарту және капиталға салынатын салықты енгізу арқылы), ҚҚС ставкаларын көтеру, сондай-ақ жеке тұлғалардың кірістеріне прогрессивті салық салуды енгізу арқылы мұнайға жатпайтын кірістерді едәуір арттыру қажет. Салық кодексіне енгізілетін алдағы өзгеріс осы өзгерістерді жүзеге асыруға және салық жүйесін оңайлатуға мүмкіндіктер туғызады, бұл салық төлеушілердің салық тәртібін жақсартуға ықпал етуі тиіс.
10. **Жаңа бюджеттік ережелер орта және ұзақ мерзімді бюджеттің мақсатты көрсеткіштеріне қол жеткізуге ықпал етуі тиіс; бұл ретте институционалдық негізді нығайту қажет.** 2023-2025 жылдарға арналған бюджет шеңберінде жаңа ережелер жинағын қолдану бюджеттік шоғырландыруды жүргізуге және экономикалық саясаттың контрциклділігін қамтамасыз етуге қолдау болады. Олардың іске асырылуын жіті бақылау тетіктері, оның ішінде мониторингті қамтамасыз ету жөніндегі тәуелсіз орган құру, сондай-ақ дискрециялық шығыстардың көлемінің (соның ішінде ҚРҰҚ трансферттерінің) заңмен бекітілген шектеулері қазіргі уақытта олардың тиімділігін қамтамасыз етудің негізгі басымдықтары болып табылады. Кеңірек айтқанда, мемлекеттік қаржыны басқару жүйесін күшейту қажет және осыған байланысты фискалдық тәуекелдер және ұзақ мерзімді тұрақтылық (2023 жылға арналған бюджетпен бірге) бойынша есептілікті және бюджеттің ашықтығына бағалау жүргізу туралы үкіметтің шешімін құптау керек.

Құрылымдық реформалар

11. **2030 жылға дейінгі кезеңге арналған климаттың өзгеруі саласындағы саясат шеңберінде Қазақстанның міндеттемелерін орындау үшін Үкімет өзінің**

Климаттық стратегиясын ерте кезеңде іске асыруға кірісуі қажет. Осы стратегия бойынша жұмыстың аяқталуы ұзап кетті. Аралық нысаналы көрсеткіштері мен инвестициялық жоспарлары бар нақты жол картасын алу үшін оны дереу аяқтау қажет. Бюджет саясаты экономиканы декарбонизациялауды қолдауда шешуші рөл атқарады. Атап айтқанда, энергетикадағы ауқымды субсидияларды қысқарту және көміртегі салығын енгізу өтпелі кезеңде қажетті мемлекеттік инвестициялар мен әлеуметтік шығыстарды қаржыландыруға ықпал етуі тиіс. Бұл шаралар біртіндеп жүзеге асырылып, егжей-тегжейлі түсіндірулермен, сондай-ақ энергия бағасының өсуінен барынша зардап шегетіндерге атаулы қолдау көрсетумен сүйемелденуі тиіс.

12. Реформалар туралы соңғы мәлімдемелер сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті жандандыруға мүмкіндік береді. Осы жылдың басында Президент саясатты жаңғырту, сот жүйесін реформалау, сондай-ақ азаматтық қоғам мен бұқаралық ақпарат құралдарының рөлін күшейту бойынша маңызды қадамдарды жариялады. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі ресми органдардың стратегиясы заңнамалық және институционалдық реформаларды жалғастыруға негізделуге тиіс. Ақпаратқа қол жеткізу ережелерін жетілдіру және ақпарат берушілерді қорғауды нығайту қажет. Жария лауазымды тұлғалардың активтері туралы ақпаратты ашудың тиімді жүйесі ақпаратты тексерудің және санкцияларды қолданудың, сондай-ақ нәтижелерді жариялаудың сенімді жүйесін талап етеді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл институттары мен сот жүйесінің тәуелсіздігін, әсіресе, лауазымды тұлғаларды тағайындау мен босатуға саяси ықпал етуді шектеу арқылы нығайту қажет. Сондай-ақ сыбайлас жемқорлықпен жоғары деңгейде күресу үшін қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға қарсы іс-қимыл жүйесін нығайту және оңтайландыру қажет. Атап айтқанда, саяси маңызы бар тұлғаларды (СМТ) айқындау елдегі осындай тұлғаларды қамтуы тиіс, ал бенефициарлық меншік иелеріне қойылатын талаптар ФАТФ стандартына сәйкес келтірілуі және сыбайлас жемқорлық кірістерін заңдастырудың алдын алу мақсатында практикада қолданылуы тиіс. Лауазымды адамдардың кейбір санаттарының қылмыстық қудалаудан иммунитетін шектеу де сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі заңнаманың жоғары деңгейдегі тиімділігін арттырар еді.

13. Кеңірек айтқанда, мемлекеттік институттар мен басқару жүйесін нығайту мемлекеттің экономикадағы рөлін қысқартуға және ұзақ мерзімді перспективада экономикалық өсуді арттыруға ықпал етер еді. Ықшам, ашық және ережелер жүйесіне негізделген мемлекеттік сектор мемлекеттік саясаттың тиімділігін арттырады және бәсекелестік пен жеке секторды дамытуға мүмкіндіктер тудырады. Қазіргі уақытта бюджеттің ашықтығын арттыру және фискалдық тәуекелдерді төмендету бойынша жүргізіліп жатқан жұмысты одан әрі жалғастыру қажет, бұл мемлекеттік қызметтерді цифрландыру және автоматтандыру саласында, оның ішінде мемлекеттік сатып алу және кірістерді әкімшілендіру саласында қол жеткізілген прогресс негізінде мемлекеттік сектордағы одан арғы реформалардың негізіне айналады. Көптеген мемлекеттік ұйымдар, оның ішінде мемлекеттік кәсіпорындар (МК), Ұлттық банк және бюджеттен тыс қорлар квази-фискалдық қызметті жалғастыруда, бұл мемлекеттік шығыстардың ыдырауына және үйлестірілмеуіне, сондай-ақ есептіліктің әлсіреуіне әкеледі. Қаржыны басқарудың сенімді жүйесі Парламентте талқылауды, бюджеттегі барлық мемлекеттік шығыстарды шоғырландыруды, сондай-ақ қатаң қадағалауды және жекешелендіруді қамтамасыз етуді талап етеді.

* * *

ХВҚ миссиясы ресми органдарға, мемлекеттік және жеке сектор өкілдеріне сындарлы талқылаулар

мен жылы қабылдаулары үшін алғыс білдіреді.

Қазақстан: жекелеген экономикалық көрсеткіштер, 2019-2023 жж.

	2019	2020	2021	2022 (прог.)	2023 (прог.)
Шығарылым					
Нақты ЖІӨ өсуі (%)	4,5	-2,5	4,3	2,5-2,8	4,4
Мұнай-газ секторы	0,1	-4,7	-0,6	0,0	8,4
Мұнай емес сектор	5,9	-2,0	5,5	3,2-3,5	3,3
Шикі мұнай мен газ конденсатын өндіру (млн тонна)	90,4	85,7	85,7	85,5	92,6
Жұмыспен қамту					
Жұмыссыздық (%)	4,8	4,9	4,9	4,9	4,8
Бағалар					
Инфляция (кезеңнің соңында,%)	5,4	7,5	8,4	18,0	9,0
Мемлекеттік басқару секторының қаржысы					
Кірістер (ЖІӨ%)	19,7	17,5	17,1	20,5	19,7
Оның ішінде: мұнай кірістері	6,9	3,4	5,3	6,6	6,1
Шығыстар (ЖІӨ%)	20,3	24,6	22,1	22,6	21,6
Бюджет сальдосы (ЖІӨ%)	-0,6	-7,1	-5,0	-2,1	-1,9
Мұнай емес сектор бюджетінің сальдосы (ЖІӨ%)	-7,5	-10,5	-10,3	-8,6	-8,0
Жалпы мемлекеттік қарыз (ЖІӨ%)	19,9	26,4	25,1	23,3	24,4
Таза мемлекеттік қарыз (ЖІӨ%)	-14,0	-8,0	-3,0	-1,5	0,0
Ақша және кредит					
Кең көлемдегі ақша массасы (өзгеріс %)	2,4	16,9	20,8	23,9	16,7
Жеке секторға кредит ЖІӨ(%)	21,3	22,0	23,2	23,2	23,8
ҚҰБ базалық мөлшерлемесі (кезең соңына%)	9,3	9,0	9,8	...	...
Төлем балансы					
Ағымдағы операциялар шоты (ЖІӨ %)	-4,0	-3,8	-2,9	3,0	1,8
Таза тікелей шетелдік инвестициялар (ЖІӨ%)	-3,3	-3,4	-0,9	-1,1	-1,0
ҚҰБ резервтері (келесі жылғы тауарлар мен қызметтердің импорты, айлармен)	7,7	9,0	8,1	8,3	8,4
ҚРҰҚ активтері (миллиард АҚШ долларымен)	61,8	58,7	55,3	55,5	59,4
Сыртқы қарыз (ЖІӨ%)	87,8	96,2	83,7	71,7	64,1
Айырбас бағамы					
Айырбас бағамы (жылдық есепте % - дағы өзгеріс; теңге АҚШ долларына; кезеңнің соңы)	-0,8	10,4	2,6	...	...

Дереккөздер: Қазақстанның ресми органдары, ХВҚ қызметкерлерінің бағалары мен болжамдары